

Nr. 56- Persillekræmmeren - 2008

Vær sø

af Gunner Møller Rasmussen, Stensballe

Rig er Horsens-egnen på ynde,
hvor skal man ende, og hvor begynde?

Dette lille rim var løsningen på en rebus i et rundskuehefte i Horsens sidst i 1930'erne, og rigdommen på ynde er bestemt ikke blevet mindre siden den tid.

I dag ville man nok ikke være i tvivl om, hvor man skulle begynde, nemlig ved Vær sø. Den danner sammen med kirken en smuk idyl, som næppe findes andre steder i landet, og mangt et brudepar er fotograferet uden for kirken med søen som baggrund, og idyllen bliver ikke mindre af det fugleliv, der udfolder sig dér i forårstiden. Navnlig i morgentimerne kan det være en oplevelse uden lige, den kan ikke beskrives, den skal opleves.



Vær sø med den smukke gl. præstegård, der brændte i 1927. Foto ca. 1900.

Søens oprindelse

Den 3,2 ha store sø er opstået efter den sidste istid, hvor en stor klump is fra en af de store gletsjere har ligget. Den har under afsmeltningen efterladt en dyb hulning i terrænet. Søen får tilført vand fra Vær bæk, der løber gennem søen, og videre ud i engene ved Nørrestrand.

Det fortælles, at søen er ligeså dyb som kirkens tårn er høj, men det er aldrig blevet efterprøvet. Derimod ved man med sikkerhed, at der i gl. dage har været drevet omfattende fiskeri i søen, idet der i en gl. fæsteprotokol fra Stensballegaard står, at fiskeren var forpligtet til ”at holde fiskevåd ved lige og fiske i Vær sø”. Fiskeren havde et lille hus vest for Værvej til opbevaring af båd og fiskegrej.

”Sagnet går”

Forfatteren A. J. Gejlager (1878-1955) har i sin roman ”Sagnet går” en anden version af søens oprindelse. Gejlager var lærer i 34 år i Stensballe.

I middelalderen lå der, hvor Vær Sø nu ligger, en borg, hvis ejer og beboere var meget ukristlige mennesker. Sommeren igennem drog de land og rige rundt, røvede og plyndrede, hvor de kunne komme til det. Vinteren gik med store drikkeorgier og anden umoralsk levevis. De førte i det hele taget et meget ukristeligt liv.

En nytårsaften blev de, da drikkeriet var på sit højeste, enige om at drive gæk med præsten. De hældte derfor en masse brændevin på en griseso, til den var døddrukken, klædte den ud, og lagde den i en seng. Derefter sendte de bud til præsten, om han ville komme og give deres gamle bedstemor den sidste nadver, da hun lå for døden. Præsten kom og udførte pligtskyldigt sin gerning, og da belysningen var meget sparsom, anede han ikke uråd, før han ville give den syge alterbrødet. Først da gik det op for ham, at han var blevet holdt for nar, og opstemt af sorg og vrede flygtede han hovedkuls derfra, fulgt af mændenes hånlatter og ukvemsord.

Da præsten var kommet et stykke bort fra borgen, vendte han sig om og lyste denne og dens beboere i band. Straks begyndte borgen at synke, og vandet væltede frem fra alle sider, og i løbet af kort tid var området forvandlet til en sø. Præsten havde i skyndingen glemmt sin bibel, men den kom sejlene i land til ham på en stol.

Skatten i Vær Sø

Statsmanden, senere stiftsamtmand over Aarhus Stift og amtmand over Havreballegård og Stjernholm amter, Ove Høeg Guldberg (1731-1808), født og opvokset i Horsens, var en meget velhavende mand. Ved sin død efterlod han, blandt meget andet et meget fornemt og kostbart tinservicestel. Dette var gennem arv gået til sønnesønnen og

sognepræst ved Vær kirke, provst Frederik Christian Julius Høeg-Guldberg (1813-1902).

Under krigen i 1864 med Prøjsen og Østrig og efter Dannevirke og Dybbøls fald, trak danskerne sig tilbage op gennem Jylland, skarpt forfulgt af de tyske soldater. Stensballegaard var på denne tid hovedkvarter for de tyske tropper. Provsten ved Vær kirke ville derfor sikre sine værdigenstande mod fjenden. Han pakkede det kostbare tinservicestel ind i et dynevår af olmerdug, roede ud på søen og sænkede stellet ned på bunden, dog efter nøje at have mærket sig stedet. På nordsiden af søen stod to træer tæt sammen, og det fortælles, at man fra sydsiden af søen på det rigtige sted skulle kunne se glughullet i kirketårnet mellem træerne. Derefter skulle man i lige linje ro ud på søen til en given afstand fra bredden, stadig sigtende efter glughullet, og dér lå den nedsænkede skat, - men det var kun provsten, der kendte denne hemmelighed.

Da tilstandene igen var normale i Danmark, ville provsten hæve skatten. Han sejlede ud på søen og prøvede med en bådshage at få fat i den. Det lykkedes også, men da han fik skatten op på siden af båden skete katastrofen. Den tungtlastede og vandfyldte olmerdug brast, og skatten forsvandt ned i dybet og spredes ud over søbunden. Kun et stort dyrerygsfad, 75 x 40 cm, flød længe nok på vandet til at provsten kunne få fat på det.

Historien om ”skatten i Vær Sø” har Gejlager på spændende måde ladet indgå i romanen ”Sagnet gaar”. Bl. a. vidste degnen vist også noget.

Efterforskning

Provstens søn Århus-lægen Ove Høegh-Guldberg lod i 1912 foretage en dykkerundersøgelse på bunden af Vær Sø på det sted, som faderen havde udpeget som gemmestedet, men uden positivt resultat. Dykkeren kunne kun berette, at bunden var dækket af et tykt lag mudder og gennemvævet af planterødder.

Spørgsmålet er så: Er nogen kommet familien i forkøbet? Nedsækningsstedet var jo ikke mere nogen hemmelighed. En gammel graver ved Vær kirke, Erik Jørgensen fra Bllirup, kaldet ”Jerrick”, skal til Gejlager have udtalt: ”de kú sneden den da osse fesk dengång”, - men mere ville han ikke sige.

Rygtet vil imidlertid vide, at en ældre Horsens-borger på sit dødsleje skal have erkendt, at det var lykkedes ham at hæve skatten, men det er aldrig bekræftet.

Afdøde læge Ove Høegh-Guldberg (kendt frihedskæmper 1944-45), der gennem mange år boede på Agervej 9 i Stensballe, var sønnesøn af provsten og havde gennem arv erhvervet sig tinfadet. Det findes stadig i familiens eje. Ove Høegh-Gulberg har fortalt, at han flere gange havde hørt rygter om, at dele af tinservicestellet havde været udbudt til salg i antikvitethandlen, men hver gang han efterforskede det, var resultatet negativt.

Om man så i dag med nutidens moderne maskinpark kan undersøge søbunden og finde skatten er måske en mulighed, hvis man kan få tilladelse til det, og vil betale prisen. Spørgsmålet er jo også om resultatet vil være positivt. Men ellers hviler skatten, som den har gjort det de sidste 140 år, trygt på bunden af Vær sø.



Høegh-Guldbergs dyrerygsfad i tin, 75 x 40 cm, 5 kg.
Foto. Erik Strandbæk.



Masterstempel på bagsiden af tinfadet, sådan som det var påbudt i landestøbernes lavsartikel af 1685. Øverst en krone, der omslynges af et bånd med teksten KRON TEN, der angiver, at tinnets maksimum har et 1/6 blyindhold. Kronen hviler på en cirkel, der omslutter staden Københavns tårne. Kransen hviler på et bånd med støbemeesterens rens initialer EPH:BEN:REISZ, desuden årstallet: 1780 – det år, hvor mesteren er optaget i lauget. Foto: Erik Strandbæk.

Kildeangivelse

HolgerJørgensen, 1997. HorsensNørrestrand. HorsensMuseum.
Gejlager, 1923. Romanen ” Sagnet går”. Jespersens Forlag.

Redaktion: FGS, KSO